af

Wilhelm Erik Svedelius

andra upplagan
(stereotyperad)

Stockholm
Fahlcrantz & Co.
Ivar Hæggströms boktryckeri, 1894.

Förord till den elektroniska utgåvan

Detta är en elektronisk faksimilutgåva av andra utgåvan (1894) av historikern och ledamoten av Svenska Akademien **Wilhelm Erik Svedelius** (1816-1889) memoarer. Sidorna har scannats i 600 dpi svartvitt och visas här i 120 dpi gråskala. Första utgåvan, som kom ut 1889, har inte konsulterats.

Inledning.

Jag har redan länge befunnit mig så långt fram på vägen, att banan sluttar utföre. Det är hög tid att ransaka det förflutna.

Detta gör jag ur följande skäl. Det är först och främst hvarje menniskas skyldighet att hålla reda på sig sjelf. Jag kan icke mena något så dumt, som att hvarje menniska skulle vara skyldig att skrifva sin lefvernesbeskrifning, men nog är hvar och en skyldig att eftersinna, huru man burit sig åt här i verlden. Samvetet vill hafva räkningen uppgjord.

Man bör hålla räkning med sig sjelf, icke blott, så som jag nu gör, långt efteråt, men jemt och ständigt. Jag är icke ovan att så göra, jag gör det tidt och ofta, i synnerhet när jag har varit ute i sällskap och kommit hem. Men det kan, Gudi klagadt, hända, att samvetet låter pruta med sig, ty det är påkostande för egenkärleken att bekänna för sig sjelf, att man har talat dumheter och gjort dårskaper eller annat, som orätt är, och menniskans onda natur är mycket uppfinningsrik med fagert tal, som lurar ett sömnigt samvete. Men man skall ruska upp samvetet. Man skall göra vivisektioner på sin egen andliga varelse, lika som läkaren gör på de arma djuren lekamligen.

Jag minnes ganska mycket, huru jag har lefvat med verlden och hon med mig. Jag har också anteckningar, samtidiga med händelserna för vissa delar af min lefnad, men jag sätter icke i skrift allt, hvad jag minnes, ty mycket är så obetydande i sitt innehåll, att det platt icke lönar mödan att använda någon tid derpå.

Jag har äfven en annan orsak att göra det jag nu gör. Ty när jag är död, kan det kanske göra någon liten nytta, att andra menniskor få se, hurudan jag var, medan jag lefde, i fall någon orkar läsa detta, som jag nu skrifver. Underliga öden har jag icke haft, stora verldens lif har jag icke lefvat, men en mensklig varelses utveckling kan hafva ett visst intresse ej blott för honom sjelf, men äfven för andra menniskor, ändock han lefde ett hvardagslif. Menniskokännedom är en kunskap, som jag har eftersträfvat; jag sysselsätter mig mycket med att gifva akt på menniskors sätt att tala och lefva; jag vill studera mig in i de menniskor, med hvilka jag lefver, för att se, hurudana de äro, men när jag är så närgången mot andra, vore jag en skamlös menniska, om jag icke gjorde på samma sätt med mig sjelf. Detta sätt att gå till väga passar mycket bra för mig äfven derför, att jag skall vara en person, som idkar historiska studier. En historieskrifvare begriper icke mycket af sin vetenskap, om han icke studerar menniskors olika arter och lynnen, men här är ett ömsesidigt inflytande, ty af historien lärer man sig

också att känna menniskonaturen. Och å andra sidan, om man kunde tränga in i en menniskas innersta lif, så att man finge se, hurudan den menniskan är i sin djupaste grund, skulle man kunna hemta nyttig lärdom för omdömet om de stora händelserna, dem historien förtäljer, äfven fastän den menniskan man ransakade blott lefde i smått. En lärd naturforskare föraktar icke att studera infusionsdjur.

Vidare, fastän jag icke har något bidrag att gifva till den stora historien, kan dock ett och annat, som jag antecknar, hafva ett visst litet intresse medelst upplysningar om sederna och lifvet inom vissa kretsar, der jag har varit en deltagande person. Det kan väl också hända, att jag får anledning tala om vissa andra personer, som äro mera intressanta, än jag kan vara.

Men det är dock alltid en tvetydig sak att göra detta, som jag nu gör, det är vidrigt, det är otäckt att höra menniskor oupphörligt tala om sig sjelfva. Det är oanständigt, det är skamlöst att så göra, det är ett säkert kännetecken på en plump egenkärlek. Jag har ondgjorts öfver sådant, och derför förehafver jag ett visst bemödande att undvika detta felet i mitt umgänge med menniskor. Ingen menniska har rättighet begära, att andra menniskor skola vara intresserade af allt, som angår hennes egen person och derför helt naturligt intresserar henne sjelf.

Dock har detta sina undantag. När en menniska har lefvat i stora lefnadsförhållanden, så att hon har haft att göra med saker, som äro af allmänt intresse, eller åtminstone har sett sådana saker på nära håll, kan hon hafva skäl att tala om sig sjelf. Det samma gäller, om personen, fastän blott i det enskilda lifvet, har varit inne i sådana omständigheter, att handlingssättet har fått ett tvetydigt utseende, så att här behöfves att tala till eget försvar. Ty hvarje menniska har dock en rättighet: att försvara sitt goda namn och rykte, i fall hon det gitter göra. -- Ett annat tillfälle, då en menniskas myckna tal om sig sjelf kan vara ursäktligt, är, då hon icke har anspråk, att någon annan menniska skall höra på talet. Så t. ex. är det min mening, att dessa anteckningar, som jag skrifver, gerna kunna brännas upp efter min död, i fall de personer, som få hand om mina papper, så finna för godt. Ingen menniska behöfver besvära sig med att läsa detta, som jag skrifver. Det är hans eget fel, om han läser det, i fall han finner det vara tråkigt eller dumt. Jag har icke bedt honom läsa't.

En ful sak, när menniskor tala om sig sjelfva, är, att de ljuga så mycket. Ty om de icke ljuga med uppsåt, narrar egenkärleken dem, så att de blifva blinda för sanningen, och de äro fulla med fördomar. Der kommer en falsk färg på berättelsen, lögn i historien, fastän det icke är så illa menadt. De inbilla sig sjelfva, att de äro bättre, än de verkligen äro. De se icke sjelfva, och om de äfven sågo det, skulle de icke vilja bekänna det, huru stora stackare de äro.

I.

Första barndomen.

Äldsta barndomsminnet. - Om slägtkärlek. - Slägten. - Födelsetid - Födelseort. - Köping förr och nu. - Den omgifvande bygden. - Hembygds- och fosterlandskärlek. - Den första undervisningen. - Den första resan.

Det vore icke omärkvärdigt att veta, huru långt tillbaka en menniskas minne kan sträcka sig eller, med andra ord sagdt -- huru gammalt barnet behöfver vara, innan själens lif har stadgat sig så, att intryck, som erfaras, blifva föremål för minne i en framtid. Men härvid kan man lätt iråka en förvillelse, i ty att man tror sig *minnas* det, som man i sjelfva verket blott har *hört berättas*. En särskild osäkerhet uppkommer också deraf, att man kan minnas saken och vet, att tilldragelsen timade, medan man var i den spädaste barndomen, men det kan hända, att man icke minnes tidpunkten, icke år och dag. Jag minnes en och annan småsak, som bestämdt måste hafva tilldragit sig i min mycket späda ålder, men bestämda tidpunkter kan jag icke erinra mig. Det första årtal, vid hvilket jag

kan bestämdt fästa någon erinring, är året 1820; jag var då fyra år gammal. Men det kan väl vara möjligt, att ett och annat, som jag minnes, är äldre, kanske från år 1819, då jag var tre år gammal. Dessa småsaker äro sådana obetydligheter, som det icke kunnat falla någon in att berätta för barnet. Jag minnes t. ex. en dag, då nya psalmboken högtidligen antogs till begagnande i socknekyrkan, hvilket veterligen skedde första adventssöndagen 1820. Men det jag minnes är icke den högtidliga gudstjensten; hvad jag minnes deremot är anblicken af det stora, blanka messingsinstrumentet, som en musikant medförde, då regementsmusiken anlände för att spela koralmusik från orgelläktaren. Ett sådant ting som det stora blåsinstrumentet hade den fyraårige pilten aldrig sett. Det var något att se och betrakta. Intrycket fäste sig.

*

En icke likgiltig sak är den, huruvida man har talrika slägtingar eller den familj, man tillhör, står enstaka i verlden. Egna förhållanden uppkomma, då en mängd anförvandter finnas i närmare och fjermare led. Den stora skaran af slägtingar kan vara obeskrifligt besvärlig -- jag har haft en mycket dyrköpt erfarenhet af den saken --, men slägten kan också vara mycket angenäm, hvilket jag äfvenledes har erfarit. Och jag kan tillägga, hvad sant är, att mina angenäma slägtingar hafva varit långt flere än de besvärliga.

Det är också stor skilnad mellan slägtingar på nära håll och aflägsnare anförvandter. Så den ena som den andra sorten kan vara, såsom jag nyss sade, mycket besvärlig, tråkig och äfven farlig, ty elaka förhållanden kunna uppkomma, hvilka man just för slägtens skull icke kan undvika; men för att nu tala enfaldigt, så i fall onklar, tanter, kusiner m. m. icke äro tråkiga och farliga, så kunna de vara roliga och nyttiga. Detta är icke så enfaldigt taladt, som det låter. Det betyder, att sjelfva slägtskapen, äfven utan närmare blodsband och dermed följande mera hjertlig förbindelse, dock föranleder ett visst personligt förhållande, som mellan hyggligt folk kan vara rätt trefligt.

Det är en särskild egenskap att vara »slägtkär». Jag har den egenskapen på visst sätt och på visst sätt icke. Jag känner ett eget intresse för personer, om hvilka jag vet, att de härstamma från samma förfäder som jag sjelf, äfven om jag just icke har någon närmare personlig bekantskap med dem. Det roar mig att hålla reda på slägtledningar, detta är ett drag af mitt sinnes håg och riktning till historiska förhållanden. Men jag är ingalunda slägtkär i den meningen, att jag skulle känna någon lust att befordra menniskors framgång i verlden blott derför, att jag är slägt med dem, utan afseende derpå, hurudana de för öfrigt äro. Jag säger mig fri för det felet, som kallas nepotism och består i att vara partisk för slägten. Rätt skall vara rätt, ehvad det gäller slägtens förmån eller skada. -- Slägtskapen betyder också något helt annat, när man har hela skocken in på lifvet, än när de äro utspridda i verlden, så att man ej ofta ser dem.

Jag har en mycket talrik slägt, oväntadt nog, då likväl min far och min mor voro barn af samma förfäder, min farfar och min morfar voro bröder, och slägtledningen således är den samma på fädernet och på mödernet till största delen. Dock ej helt och hållet, ty genom min farmor och min mormor har jag haft ätteledningar på olika håll. Men talrikaste slägten är dock den gemensamma för min far och min mor. Ty min farfars far, som tillika var min morfars far, hade femton barn. Deraf kunde något blifva. Bland de femton voro dock endast sju, fyra söner och tre döttrar, som i sin ordning lemnade afföda efter sig. Men sju slägtgrenar äro många nog.

Jag har kännedom om mina förfäder ända till nära fyra hundra år tillbaka. Det har intresserat mig mycket att studera hela detta långa slägtregister. Det är märkvärdigt att se, huru blodsbandet lika som slingrar sig från slägt till slägt, så att familjer, som nu hafva blifvit fullkomligt främmande för hvarandra, dock hänga tillsamman i äldre slägtled. Slägt blandas med slägt genom giftermål, der blifver en härfva, som snor sig i mångfaldiga trådar. När jag ser denna sammanveckling, tänker jag på samma sak i stort, nationernas slägtskap, nationaliteternas sammanhang, och jag har då alls icke svårt att tro på hela menniskoslägtets härkomst från ett enda menniskopar.

Märkvärdigt är också att betrakta, huru ståndscirkulationen utbreder sig af och an. Jag ser på mina förfäders

ättelängd, huru slägten öfvergick från bondeståndet till att blifva en prestslägt och huru derefter grenar utbredde sig åt olika håll.

Äldste kände ättefadern var en bonde *Nils* i Hjortnäs by af Leksands socken invid sjön Siljan och lefde i första hälften af 1500-talet. Men redan hans son, känd under namn *Andreas Nicolai Dalecarlus Lexandensis*, blef prest och pastor i grannsocknen Rättvik och skall hafva varit ledamot af det namnkunniga Upsala möte 1593. Från och med honom blef slägten en prestslägt, fäst vid de båda socknarna Rättvik och Elfdalen i Öster-Dalarne. Det första draget af ståndscirkulationen, utgreningen från bondeståndet, som är gemensam för alla ståndspersonslägter, visar sig således här redan på 1500-talet. Andreas Nicolais barn höllo sig i det närmaste troget inom preståndet, ty af fem söner blefvo fyra prester, och den femte blef klockare; tre döttrar blefvo gifta med prester, men en af dem blef dock prästhustru ej förr än i sitt fjerde gifte; hon hade varit gift tre gånger förut med ståndspersoner af andra stånd. Efter Andreas Nicolai följer en vidsträckt ståndscirkulation i hans son Olaus Andreæs hus. Denne *Olaus Andreæ Dalecarlus* var kyrkoherde i Rättvik på samma gång hans broder Daniel var komminister och en tredje broder, Nils, var klockare, allt i samma socken. Men på samma gång slägten sålunda höll sig troget fast vid Österdalsocknarna, hade de äldsta slägtlederna dock sina förbindelser i en helt annan del af landskapet Dalarne. Andreas Nicolais hustru skall nemligen härstammat från Hedemora socken, der hennes fader skall varit bosatt på Vikmanshyttan; farfadern, Peder Svensson på Vibberboda, var en bland dalkarlarnes anförare i frihetskriget under Gustaf Vasas befäl. Här voro således två allmogeslägter från helt olika landsorter förbundna med hvarandra. Den ställning, familjefadern Peder Svensson intog, och äfven familjeförbindelsen mellan de långt från hvarandra boende familjerna gifver anledning förmoda, att dessa allmogefamiljer voro ett par storbondeslägter. Och med Olaus Andreæ framstår slägten med stort anseende såsom prestslägt. Denne Olaus Andreæ skall varit en mycket berömd man, gemenligen kallad Dala-Bispen. Hans barn voro till antalet femton; en son stannade inom preståndet såsom komminister i familjesocknen Rättvik; en annan blef klockare i samma socken; en tredje blef »krigshöfvidsman» och dog i främmande land (Polen); en fjerde blef kronolänsman hemma i Rättvik; en femte blef »lagläsare» i Finland; tre döttrar blefvo gifta med prester; om de öfriga sju bland de femton känner jag icke något närmare besked, än att flere bland dem skola ingått i bondeståndet. Här var således både en ståndsutveckling åt olika håll och tillika en återgång till bondeståndet. Men från ingen af dessa femton härstammar jag; hela den nu lefvande Svedeliska slägten är kommen från Olaus Andreæs broder *Daniel Andreæ*. Från hans komministergård utgick en barnskara af åtta syskon, medan den tredje brodern, klockaren *Nils*, likaledes gaf sitt bidrag till slägtutvecklingen och ståndscirkulationen genom flere afkomlingar.

På 1600-talet lefde dessa männen. Vid den tiden var slägten således mycket talrik, ja, sådan, att om man hade kunskap om de fortgående slägtlederna från dessa femton i kyrkoherdegården hos Olaus Andreæ, de alla i komministergården hos Daniel Andreæ och de flere -- ovisst huru många -- som hade sitt fädernehem i klockaregården, så skulle man kanske finna en stor härskara nu lefvande menniskor, härstammande från dessa trenne ättefäder.

Men nu känner jag endast den ätteledning, som blef den Svedeliska, utgående från komministern Daniel Andreæs son *Andreas Danielis Rättvicensis*. Denne man blef prest, men drog sig högre upp i Dalarne till Elfdalen, som nu blef såsom det skulle varit ett familjpastorat, ty efter Andreas Danielis följde i embetet hans son, och sedermera, dock efter en mellantid, följde en tredje medlem af familjen såsom pastor i Elfdalen. Barnen af Andreas Danielis Rättvicensis voro de första, som togo tillnamn, och benämningen härleddes från en af deras farfader Daniel Andreæ uppodlad mark, benämd Sveden, belägen dock ej på Daniel Andreæs egen boställsjord, men på pastorsbostället, som innehades af hans broder. Stället benämnes ännu i dag med sitt gamla namn Sveden och är en vacker med löfskog beväxt äng eller hage invid stranden af Siljan. Jag har många gånger besökt detta ställe; allmänna landsvägen går nu deröfver. Tiden, då familjenamnet antogs, måste varit senare delen af 1600-talet, ty Andreas Danielis dödsår var 1684. En sägen är, att det antagna namnet skall först varit Svedenius, men bokstafven *n* skall sedermera blifvit utbytt mot bokstafven *l*, jag vet icke hvarför.

Barnskaran i Andreas Danielis hus var icke så stor som hos förfädren, och spåren låta sig ej följas utom blott efter sonen *Daniel Andreæ Svedelius*, som blef sin faders efterträdare i Elfdalen. Hans barn voro veterligen åtta, men slägtnamnet utgrenade sig icke, ty bland de åtta voro fem döttrar, af hvilka två förblefvo ogifta och tre ingingo genom giftermål i andra slägter inom preseståndet. Två söner dogo i unga år, så att endast en fortplantade namnet och familjen. Men detta gjorde han på dugtigaste sätt, ty han blef fader för femton barn. Hans namn var *Jakob Svedelius*, och hans gång genom verlden var sådan, att han förvärfvade en lärd och vitter bildning, som förkofrades under utrikes resor, dem han förehade såsom handledare åt två unga adelsmän. Han blef sedermera lektor vid gymnasium i Vesterås och innehafvare af prebendepastorat, först Hubbo, sedermera Badelunda. Derefter blef han pastor i Köping och slutligen domprost i Vesterås. Hans dödsår var 1763.

Denne Jakob Svedelius var min farfars far och äfven min morfars far. Han är bland mina förfäder den förste, till hvars minne jag känner mig stå i ett visst personligt förhållande, ehuru han var död mer än ett halft århundrade, innan jag föddes. Min far och min mor hade väl aldrig sett denne sin farfader, ty han var död, innan någondera af dem föddes, men de visste att berätta ett och annat, som de hade hört af sina föräldrar. Jag eger äfven både tryckta skrifter och äfven handskrifter af domprosten Jakob Svedelius, det mesta på latin, men äfven en skrift på svenska af religiöst innehåll. Han brefvexlade med sina söner på latin.

Domprostinnan Svedelius hette Anna Brita Lampa och lefde i Vesterås såsom enka till mycket hög ålder. Men Lampa-slägten är alldeles bortkommen för mig. Ryktet har sagt, att en och annan, som burit detta namn, har haft äfventyrliga öden. Men två adliga ätter, Lagersvärd och Gyllenbååt, hafva härstammat från stamfäder med namnet Lampa. Och med ätten Gyllenbååt har jag befunnit mig i förnyad slägtskap, ty min mormor var en dotter af denna slägt.

Men de femton barnen i domprosthuset, hvad blef af dem? Jo, af dem blef ganska mycket, ty från dem härstammar hela den nu lefvande slägten och många flere, ty döttrarnas efterkommande höra naturligtvis till andra slägter på grund af sin fädernehärkomst. En stor mängd menniskor lefva i denna stund i en mängd olika slägter med härkomst från Jakob Svedelius och Anna Brita Lampa. Sex bland de femton barnen bortgingo mycket tidigt ur verlden. De öfriga nio voro tre döttrar, hvilkas afföda lefver, och sex söner. En af dem med namnet *Jakob* blef notarie vid Stockholms södra kämnärsrätt; en annan med namnet *Gustaf* blef praktiserande läkare och bodde i Falun, men ingendera af dem blef familjfader. Detta behöfdes icke heller, för att slägten skulle lefva, ty de fyra återstående sönerna i huset drogo försorg om den saken. Den äldste af dem, *Per Svedelius*, som var min morfader, blef professor i latinska språket vid Upsala universitet och hade personelt prebendepastorat, Vestra Åker och Dalby; den andre i ordningen, *Daniel Svedelius*, blef kyrkoherde i Malungs socken i Vester-Dalarne; den tredje, *Anders Svedelius*, innehade Mora pastorat i Öster-Dalarne, och den fjerde, *Johan Svedelius*, som var min farfader, var innehafvare af fädernepastoratet Elfdalen. Från dessa fyra bröder hafva fyra slägtgrenar utgått, och af dem samt de tre systrarnas ätteläggar har en väldig skara menniskor uppkommit. Barnen af dessa sju syskon voro kusiner sins emellan och utgjorde en mycket stor kusinslägt. Detta slägtled har nu slutat sina dagar; deras barn utgöra en sysslingsslägt, som har i sin ordning hunnit blifva så gammal, att den nu befinner sig på öfvergång till evigheten. Nästa slägtled blifver så utslägtadt, att det icke lönar mödan räkna slägt längre.

Fyra söner af domprosten Jakob Svedelius bevarade slägtens karakter af prestslägt, men sedermera har ståndscirkulationen blifvit sådan, att ingen, som bär namnet Svedelius, nu bekläder något presterligt embete. Den siste, som det gjorde, var min broder, *Carl Jakob Svedelius*, som dog 1884.

En bland de många barnbarnen i domprostfamiljen var min fader, *Jakob Michael Svedelius*. Hans väg genom verlden var sådan, att han i sina yngre år var universitetslärare i Upsala, men öfvergick till kyrkans tjenst och blef kyrkoherde i Köping, således samma pastorat, som hans farfader hade en tid innehaft. Från Köping blef min fader befordrad till pastoratet Leksand i Dalarne, men dog före tillträdet (1834).

Under min uppväxande ålder kunde jag räkna åtminstone femtio personer, som voro mina sysslingar, och åtminstone ett dussin kusiner, barn af mina föräldrars syskon. Onklar och tanter funnos dessutom en hel hop, så mycket mera som jag, utom den gemensamma fäderne- och möderneslägten, hade anförvandter på en särskild sida genom min farmor, som var en dotter af familjen *Fant*, och afkomlingar af hennes broder, professoren vid Upsala universitet Fant, funnos i lifvet. Och likaså funnos barn af hennes halfsyskon på mödernet, som buro namnet Rothoff. Tvenne fruntimmer af ätten *Gyllenbååt*, till hvilken min mormor hörde, funnos också i lifvet och voro min mors kusiner. Men ingendera af dem har lemnat efterkommande; de voro de sista af sin ätt.

Hela den stora mängden af närmare och fjermare anförvandter var visserligen kringspridd på olika orter, men med de flesta bland dem hade dock mina föräldrar personlig bekantskap.

Men i min faders och min moders hus voro vi ej många syskon. Två systrar hade dött i spädaste ålder, och sedan hade jag blott en bror och en syster; sjelf var jag den yngste.

Noga räknadt vet jag icke rätt säkert tidpunkten, när den händelsen timade, att jag kom in i denna verlden. Jag vet blott, att jag icke egentligen har någon födelsedag, ty jag blef född midt i natten, just då klockan slog tolf, så att det lärer ansetts ovisst till hvilketdera dygnet jag borde räknas. Icke heller vet jag rätt säkert, antingen födelsenatten var natten mellan den fjerde och femte eller mellan den femte och sjette dagen i månaden. Men jag har alltid varit van att såsom födelsedag räkna den 5 maj; årtalet var 1816.

Den trakt, der mitt barndomshem var beläget, hade det ryktet att alldeles sakna naturskönhet. Jag hörde ofta talas om det fula Köping. Med den saken förhöll sig dock i verkligheten si och så. Pittoreska belägenheter funnos der icke, men huruvida den omgifvande trakten skulle kallas ful, beror derpå, om en frisk och bördig slätt skall kallas oskön. Skog och egentliga berg fick man umbära, stora vatten funnos der icke, men der fans dock en liten å, så att alldeles på torra marken stod man icke, och på en half mils afstånd strömmade Hedströmmen, och afståndet från Mälaren på ena sidan och skogsbygden på den andra var blott en fjerdedels mil åt hvardera hållet. Den lilla staden Köping var visst i hvad på byggnaden ankom en af Sveriges fulaste städer med oansenliga hus, krokiga gator, stenläggningen knagglig och stygg. Vackra promenader hade man icke, men trädgårdar funnos, dock ej många. Nu mera hafva Köpingsboarne lärt sig, att åtskilligt kunde göras till att försköna deras fula stad, och åtskilligt är gjordt, så att det nuvarande Köping är i den delen alldeles icke vanlottadt.

Men i min barndom, när man såg de fula husen, kunde man icke lätteligen föreställa sig, att innanför deras väggar skulle finnas ett så bildadt lif, som der verkligen fans. Mina barndomsminnen hafva lärt mig, att våra s. k. småstadshålor alls icke äro att förakta. Man kan i en sådan »håla» lefva rätt angenäma dagar.

Detta bör kunna ske ännu lättare nu än i min barndom, ty civilisationens medel äro mycket mera tillgängliga, än de voro på den tiden. Jag ser en stor skilnad mellan Köping nu och Köping då. Jag har vid mina besök i senare tider sett stadslifvet derstädes, lifvet i industrielt afseende utveckladt på ett sätt, som ingen Köpingsbo i min barndom kunde ana, och sent omsider hafva äfven några prydligare hus blifvit byggda, dock ej särdeles många. Mera har folkmängden ökats; Köping, när jag var Köpingsbo, hade något öfver 1000 invånare, nu äro de öfver 3000.

Mina föräldrars bostad, prestgården, låg på stranden af den lilla ån, och till gården hörde en ej obetydlig trädgård. Stället ansågs vara kanske den angenämaste platsen inom staden. Den enda allmänna plats, som kunde kallas vacker, var kyrkogården med den stora, rätt vackra kyrkan, det höga tornet och den vidsträckta utsigten öfver den bördiga slätten. Jag förstod icke på den tiden, att en slättmark kunde vara vacker, och jag behåller ännu en stor förkärlek för kuperad mark, skog och berg, men jag har dock lärt mig att värdera naturens skönhet, äfven på slättlandet. Detta lärde jag mig, när jag fick se Tunaslätten i Dalarne och när jag bodde i Skåne.

Köpings kyrka är mera märkvärdig, än socknekyrkor i allmänhet kunna vara. Särskild uppmärksamhet förtjenar

altartaflan för sina minnesmärken af medeltidens bildskärarekonst på taflans ena sida och målningarna på den andra.

Så alldeles jemn och flack var slätten icke, att ej der funnos stensamlingar, som kallades berg. En sådan upphöjning, benämd Galgberget, hade en egen kuriositet, i det att der uppe lågo tre stora metallkanoner. Jag såg dem många gånger och undrade, likasom jag ännu undrar, huru de kommit dit. Berget är visst icke högt, men ganska betydliga krafter måste dock fordrats för att forsla dit de tunga metallstyckena. En sägen förmäler, att kanonerna skulle blifvit uppförda på berget i anledning af en strid med norrmännen under något af Sveriges dansk-norska krig. Jag kan icke uträkna, huru under dessa krig någon strid med norrmännen kunnat ega rum vid Köping, men om ryktet har någon sanning, så har ödet lekt en lek med Köpingsboarne, ty då i Köping firades en fest år 1864, med anledning att Sveriges och Norges förening hade räckt i femtio år, och, högtiden till ära, dundrande skott lossades ur de gamla kanonstyckena, sprang en af dem sönder, så att de nu blott äro två.

Från Galgberget utbreder sig en rätt vacker utsigt, och strandvägen utmed ån nedanför staden är alls icke ful, men Köpingsboarne på min tid värderade alls icke denna promenad. De tycktes hafva fått en förtviflad föreställning, att deras stads omgifningar skulle vara fula. Den enda belägenhet, som erkändes vara vacker, var den s. k. Djurgården med Kråkholmarne och Plantersbacken, med hvilka namn betecknades en temligen vidsträckt löfskogbeväxt mark på Mälarstranden nära Köpingsåns utlopp. Men dessa ställen lågo på betydligt afstånd från staden. Jag kom sällan, om någonsin dit.

Ofvanför staden hade slättbygden sin gräns ej särdeles långt bort. Vestmanlands slättbygd har en lång utsträckning i öster och vester, mellan gränsen mot Upland vid Sagån öster om Vesterås och gränsen mot Nerike vid skogen Käglan vester om Arboga, men samma slätt är icke mycket bred i söder och norr mellan Mälaren och skogsbygden. Man räknade en fjerdedels mil från Köpingsåns utlopp i Mälarfjärden Galten till staden Köping och en annan fjerdedels mil ofvanför staden, till dess man fick se landet antaga natur af skogsmark. Der fans på gränsen mellan slätten och skogen en mycket hög kulle, hvilken ansågs vara en ättehög, i hvilket fall den med sin höjd måste vara en bland de största ättehögar i Sverige. Högen kallades Ströbohög efter dess belägenhet helt nära herregården Strö. Nu för tiden går Köpings-Uttersbergs jernväg fram förbi högens fot.

I skogsbygden var stor bergslagsrörelse. Der hamrades stångjern på stränderna af Hedströmmen vid jernbruken Kolsva, Bernshammar, Jönsarbo, Karmansbo, Uttersberg, Skinnskatteberg, Baggå, Malingsbo, och till samma bergslagsbyd, ehuru vid annat vatten, hörde Gislarbo bruk och Fernaverken. Vid flera af dessa jernbruk funnos praktfulla herregårdar, och bergslagsbygden sträckte sig ända till Dalarnes gränsland, den s. k. Vesterbergslagen, der det nyss nämda jernbruket Malingsbo var beläget inom Dalarnes landskap. Dessa jernbruk, åtminstone de flesta, lågo allt för långt bort för att kunna räknas till Köpings grannskap, men jernet lastades vid Köpings våg på Mälarskutor, och jernlassen slamrade på stadens knaggliga gator. Bergslagsbygden hade mycken naturskönhet, och vackra belägenheter funnos vid Hedströmmen äfven under dess nedersta lopp genom Bro och Björskogs socknar samt Köpings landsocken, och der funnos äfven fornlemningar i den omgifvande trakten, Skoftesta och Korslöte skansar.

Gick man öster ut från Köping utmed Mälarstranden hade man i grannsocknen Munktorp herregårdarne Stäholm, Dåvön och Afhulta, hvilka nog icke saknade sina intressanta sidor, oafsedt talet som gick, att det spökade på Stäholm och Dåvön. Detta sistnämda ställe hade anspråk att vara urgammalt, med namnet Dåvön (Davidsön), härledande sig från den i Sveriges kyrkohistoria ryktbare kristendomspredikanten S:t David.

Nära Köping fans ett ej för naturskönhet berömdt, men för nyttans skull berömvärdt ställe, som kallades Jämmertuna brunn. Der fans en helsobrunn, som begagnades med mycken fördel af ortens folk. Brunnen vårdades med utmärkt omsorg af ortens läkare, professuren Ringenson, hvilken härmed verkligen blef stadens och ortens välgörare. Stället kallas nu Johannisdal.

På längre afstånd från Köping funnos tvenne ställen, som hade sin egen märkvärdighet, Kungsör och Strömsholm. Kungsör är beläget på ömse sidor om Arbogaåns utlopp i Mälaren, och vattnet bildar gräns mellan Södermanland och Vestmanland, ehuruväl icke länsgräns, ty Vestmanlands län sträcker sig ett stycke in på Södermanlands landskapsområde. Der utbreder sig från höjden på Södermanlandssidan en vacker utsigt öfver Mälarfjärden, men på Vestmanlandssidan stod det gamla jagtslottet, der kon. Carl XI höll sitt hof; slottet var ett stort trähus, som förgicks genom eldsvåda omkring början af 1820-talet. -- Strömsholm åter har ännu i dag sitt kungliga slott i godt behåll, med en vacker belägenhet på en holme i Kolbäcksån, omgifvet af forsande vatten, ej mycket långt från strömmens utlopp i Mälaren. I bredd med strömmen sträcker sig Strömsholms kanal; helt nära ligger stuteriet; det ena med det andra var ett nöje för mig att få se någon gång.

Grannstäderna Arboga och Vesterås hade det ryktet, att folket var något sqvalleraktigt, der sades ondsinta skandalhistorier vara gängse. Ryktet var icke ogrundadt, åtminstone hvad angick Vesterås, men om Köpingsboarne ville anses alldeles oskuldsrena i den delen, så kan väl hända, att oskulden icke var alldeles utan all likhet med fariséernas rättfärdighet. Jag minnes ett par skandalösa händelser. Men visst är, att vanligt småstadssqvaller hördes ej mycket.

Jag talar med liflig känsla om min fosterbygd, den bygden är mig mycket kär. Fosterlandskärlek brukar man räkna såsom en god egenskap; jag tänker, att begreppet kan utsträckas till hvad jag ville kalla hembygdskärlek. Kärleken till fäderneslandet är för mig först och främst en kärlek till den ort, der jag lefde min barndoms harmlösa dagar, och hvarifrån föräldrahemmets hågkomster omsväfva min själ. Det är mig icke möjligt att hysa alldeles samma känsla för Sveriges öfriga landskap som för mina båda hembygdsprovinser, Vestmanland och Dalarne. Född i Vestmanland, leder jag dock min härkomst från förfäder af gammal dalkarlsslägt, och mina senare lefnadsförhållanden hafva fäst mig mycket vid Dalarne. Hembygdskärleken kan slå öfver från en dygd till ett fel, om man blifver partisk för hembygden. Detta är samma fel som att öfva nepotism för slägtingar. Men så länge hembygdskärleken är sådan han bör vara, är denna känsla en »koncentrerad» fosterlandskärlek. För mig framställa sig dessa föremål på ett sådant sätt, att jag tycker det skulle vara ett grufligt svårt öde att nödgas lefva utanför Sveriges gränser. Jag kan icke annat förstå, än att saknaden af fäderneslandet skulle kännas hos mig likt ett bittert sting midt i det gladaste lif, under den yppersta framgång i främmande land. En annan sak är visserligen att på resande fot besöka främmande länder. Men mitt sätt att fatta fosterlandskärleken är verkligen sådant, att jag aldrig har känt någon synnerlig åtrå att få göra någon längre utrikes resa. Tillfällen dertill hafva icke saknats, men jag har låtit dem gå mig förbi. Men Sveriges land har jag längtat att lära känna; jag har rest mycket i Sverige. Jag har velat se mitt fädernesland i dess särskilda vinklar och vrår. Men Rom och Paris och dylika ställen kan jag umbära. Jag känner en isande köld, huru jag skulle gå i de stora, utländska städerna och ej höra ett ord af svenskt tungomål. Stora, vackra, märkvärdiga saker skulle jag få se, men aldrig skulle jag der få erfara den fridens glädje, kärlekens känsla, som jag känner när jag färdas i dessa trakter, der hvarje buske hviskar om min barndoms frid och lycka.

*

Öfvergår jag nu till min barndoms lefnadsminnen, så må jag börja med året 1821, som gjorde epok i min lefnad, om så förhåller sig, som jag vill minnas, att jag på det årtalet begynte lära *läsa*. Jag var då fem år gammal. Mina föräldrar hade således icke brådskat med undervisningen; det hörde icke till deras uppfostringssätt att med afsigt framdrifva en förtidig utveckling. Om jag rätt minnes, var min mor den, som lärde mig bokstäfverna, men sedan var min faster den egentliga lärarinnan i stafning och innanläsning. En och annan gång sattes jag att öfva mig under ledning af min bror, som vid den tiden var en gosse om nio år, men den läsningen gick ej rätt bra. Vid den ålder vi hade, den ene nio år, den andre fem, passar den ene brodern icke rätt bra till lärare åt den andre. Den första bok, i hvilken jag läste på egen hand, var psalmboken af år 1819, som på den tiden var en ny bok. Psalmen n:r 481: »Hvar är den vän, som öfver allt jag söker?» hörde jag mycket berömmas, och denna psalm rörde mitt barnsliga sinne så mycket, att orden fäste sig i minnet; jag lärde mig hela psalmen utantill, och den har icke gått

ur mitt minne ännu. Det kan vara en fråga, huruvida denna psalm rätt passar i en psalmbok, men i egenskap af skaldestycke betraktar jag den såsom ett bland den svenska skaldekonstens yppersta verk. Psalmen n:r 1: »Upp psaltare och harpa!» hörde jag omtalas såsom en underlig psalm. Nu mera värderar jag den samma såsom skaldestycke mycket högt.

På detta samma år 1821 fick jag göra mitt inträde på tvenne ställen, vid hvilka en stor del af min senare lefnad har varit fäst -- Upsala och *Stockholm*. Mina föräldrar företogo en resa till dessa båda orter, och den lille gossen medtogs. Från Upsala minnes jag ett och annat, t. ex. våra slägtingars bostad och gråpappersbeklädnaden på väggarna i salen. Min morbror -- min mosters make -- var en förståndig hushållare, som ej bekostade dyrare inredning, än han hade råd till. Han hade efter den stora branden i Upsala 1809 köpt två afbrända gårdstomter och byggt hus på dem. Att tapeter i matsalen fingo saknas de första åren, må anmärkas såsom ett exempel, huru en flärdfri man hushållar, då han vet sig icke hafva mycket att hushålla med, men sätter värde på att vara hederlig karl och göra hvar man rätt. Denne mannen blef med tiden en välmående man, och då kommo tapeter på väggarna. Mannen, om hvilken jag nu talar, var vid denna tiden (1821) akademie-sekreteraren, sedermera räntmästaren *Schedvin*.

Slottsbacken i Upsala, der jag sprang och lekte, minnes jag såsom gräsbeväxt och omgärdad med staket mot nedre Slottsgatan. Från vistelsen i Stockholm minnes jag åtskilligt. De stora husen vid Drottninggatan, Gustaf Adolfs torg och det stora slottet, allt detta var något förvånande för det femåriga barnet. Minnet blef varaktigt; när jag sedermera vid tretton års ålder återsåg Stockholm, igenkände jag ganska väl dessa föremål, sådana jag mindes dem.

Hemresan hade sin besvärlighet. Vi färdades på ångfartyg, som på den tiden voro en nyhet i Sverige. Resan gick ej fort, en hel dag beräknades för färden från Stockholm till Vesterås. Men nu uppstod storm, fartyget -- Yngve Frey -- mägtade ej gå fram på dagen. Vi blefvo liggande öfver natten utanför Hesslebyholm på Fogdön. Jag nämner detta såsom ett exempel på ångbåtsfartens art och beskaffenhet under dess första tid.

Från året 1822 minnes jag just ingenting. Tiden måtte förflutit i hemmet mycket stilla, på hvardagligt sätt. Kanske var det likväl på detta året, jag hade min förste främmande lärare, en gymnasist från Vesterås, vid namn Reutermark, som egentligen var informator för min bror, men äfven hade litet att syssla med mig. Jag kommer i håg ett litet karaktersdrag. Informatorn frågade mig, huru långt stycke jag brukade få skrifva, när jag öfvade mig i skrifning för min mor. Jag svarade helt käckt: »en sida». Detta var osanning, ty min mor hade ej brukat utsträcka de små skriföfningarna längre än till tre rader hvarje gång, men jag tyckte, det skulle vara dugtigt att skrifva en hel sida, såsom jag hade hört att riktiga skolgossar fingo göra. Jag var icke rädd att taga på mig mycket längre lektion, än jag eljest skulle fått. Men barnungen hade ambition. Jag var då sex år gammal.

II.

Min barndom i allmänhet betraktad.

Början af skolpojkåldern.

Umgängeslifvet i föräldrahemmet. - Uppfostran i hemmet. - Lefnadssätt och hushållning i hemmet. - Nöjen och sysselsättningar. - Gryende karaktärsdrag. - Kroppskonstitution. - Början de skolgång. - Rektor Stenman och hans hus. - Resor till Upsala och Norrköping. - Tilldragelser inom umgängeskretsen. - De första kamraterna. - Ansats till hypokondri. - Carl Arosenius.

Den krets, som omgifver det uppväxande barnet, är af stor vigt; tidiga intryck sjunka djupt och sträcka sin verkan genom lifvet, om också personen sjelf icke är medveten om sammanhanget och detta ännu mindre ligger öppet för andras ögon. Jag känner detta förhållande hos mig sjelf mycket tydligt. Jag har böjelser och tycken, som jag bestämdt kan hänföra till barndomsårens intryck. Men så var jag också ett barn, som mycket uppmärksamt gaf akt på hvad som tilldrog sig omkring mig. Och det jag såg och hörde mindes jag godt.

Mina föräldrar höllo ett gästfritt hus, och min mor var en utmärkt god värdinna, som icke räknade på besväret. Undfägnaden var af yppersta slag, dock utan öfverdådig lyx. Men min mor höll sitt kök, sin ladugård och sin trädgård i förträffligt skick, så att allt, som till dessa förrådshus hörde, alltid var af särdeles god beskaffenhet, hvart och ett i sitt slag, fastän sakerna voro i sig sjelf ej annat, än som i hvarje välbeställdt hus förekommer. Möbleringen i rummen var särdeles enkel, sådan som i vår tid skulle kallas ytterligt torftig. Men just i den delen är stor skilnad mellan 1820-talet och 1880-talet. Den möblering, man nu för tiden finner hos familjer af medelklassen med mycket begränsade tillgångar, skulle på den tiden varit en lyx, som endast folk af en viss rang och förmögenhet bestod sig. Hvad mat och dryck beträffar, så kom t. ex. aldrig en mager kalfstek på mina föräldrars bord, men blott gödkalfvar, sådana som jag i senare tid sällan om någonsin har återsett.

Min far hade ifrån sin Upsalatid och sin vistelse i Stockholm såsom riksdagsman under flere riksdagar en mängd bekanta, och äfven den talrika slägten gaf anledning till välkomna gästbesök. Umgänget utgjordes till icke ringa del af resande, som qvarstannade en eller annan dag. Och dessutom fans äfven umgänge med grannarne inom orten, stadsbor och familjer på landet. Fruntimren voro i allmänhet mera bildade än karlarna Min far, som var en man med vetenskaplig bildning och betydlig verldserfarenhet, led brist på bildadt karlsällskap bland de närmaste grannarne. Der funnos aktningsvärda personer, men »instruerade», literärt bildade voro de i allmänhet icke. Talangfulla damer med lexor ur sjuklassiga fruntimmersskolor funnos icke heller, men kunde också utan saknad umbäras. Mina barndomsminnen hafva lärt mig, att hos fruntimmer karakterens och hjertats verkliga bildning kan finnas med stöd af ett naturligt godt förstånd, fastän der icke finnas konstförfarenhet i s. k. talanger och ett uppstapladt förråd af inlärda lexor. Praktiskt bildade fruntimmer med mycken duglighet i hushållet och själsodling tillika funnos många. Min barndoms erfarenhet lärde mig att hysa en mycket stor aktning för det qvinliga könet. Den föreställning, jag hade, kan jag i korthet uttrycka med några ord, som yttrades af min far vid ett fruntimmers likbegängelse och som jag sedermera har upprepat vid ett offentligt tillfälle, att qvinnan tillhör ett kön, som »mannen i moraliskt afseende med större egenkärlek än rättvisa nämner det svagare» **[1]**

Den brist jag anmärkte, att bildadt karlsällskap var sällsynt, hade dock sina undantag. Der fans en liten krets af min fars ungdomsvänner, män med vetenskaplig bildning, som nu vid äldre år hade sin verksamhet på ej längre afstånd från hvarandra, än att de kunde emellanåt stämma möte. Då förekom omvexlande allvarsamt samtal och godmodigt skämt. Och de gamla herrarne hade en mycket uppmärksam åhörare i min lilla person. Jag uppsnappade åtskilligt, som icke blef utan frukt i mitt sinnelag.

För öfrigt var umgängeslifvet ofta afbrutet af långa mellantider, då ingen främmande syntes, hvardagslifvet i familjkretsen var det vanliga, gästbesöken utgjorde undantag.

*

Detta, som jag nu har sagt, angår det yttre lif, af hvilket jag var omgifven. Öfvergår jag derifrån till att betrakta min egen person och min inre utveckling, så vill jag säga, att med året 1822, då jag fylde mitt sjette år, afslutades det första stycket af min lefnad, det stycke, som jag ville kalla *småbarnåldern*. Följande året 1823 var jag inne i den åldersafdelning, som jag kallar *skolpojkåldern*.

En skolpojke må vara ett barn, men han är dock något annat än en liten unge i barnkammaren. Den reglerade sysselsättningen med bestämda lärotimmar medför en förändrad ställning, och härtill kommer kamratskapet i skolan. Gossen i skolrummet får andra intressen, än den lille bytingen hade i barnkammaren. Här uppkommer en

skilnad mellan arbete och lek, och nya lekar, nya nöjen uppfylla lekstunderna; förändrad lust och håg uppstiger, nya känslor väckas, nya intryck låta sig erfaras. Tiden är kommen, då sonen ej längre skall vara sin pappas och mammas snälle gosse; en god och lydig son bör han visst alltid vara, men detta är dock något annat än att blott hänga fast vid pappas rock och mammas kjol.

Då jag nu skall erinra mig min barndoms lefverne, kan jag icke göra någon sträng skilnad mellan årtal och dagar. En del af det, jag har att säga, hörer till skolpojkåren, annat åter till den tid, som föregick.

Det första är då *mina föräldrars sätt att uppfostra sina barn*. Min far var en allvarsam ordningsman och hade mycken förmåga att »sätta sig i respekt». Jag hade den ovärderliga lyckan att från min spädaste barndom få lära mig lyda; icke den ringaste olydnad fick blifva onäpst och fullkomlig öfverensstämmelse rådde mellan fader och moder. Det skulle alldeles icke gått an att spela pappa ett litet spratt med mammas goda minne, såsom stundom sker i familjerna, i fall modern är en lättsinnig menniska, t. ex. när den uppväxande ynglingen kommer hem efter slutad skoltermin och har några små skulder efter sig, som han icke vill låta pappa veta något om, och modern då betalar ut penningarne bakom faderns rygg och låter sonen blifva en bedragare mot sin fader. Sådant händer någon gång, när den s. k. moderskärleken är riktigt oförnuftig, men slik pligtförgätenhet kunde aldrig komma i fråga i mitt föräldrahem. Jag har deremot från min späda ålder ett mycket strängt begrepp om föräldravördnad. Det är mig obeskrifligen vidrigt att se föräldrar tåla uppkäftigt prat, motsägelser, kält och egensinnighet hos barnungar. Det skulle vara för mig ett stort nöje att få gifva risbastu åt de vanartiga barnen, men framför allt en något skarpare bastonad åt de vanartiga föräldrarne. Men bastonaden, ehuru icke af menniskohand handgripligen gifven, uteblifver icke, när det okynniga barnet har växt upp till en lättsinnig ungdom och föräldrarne få sorg och skam af barnen, som de födde upp utan tukt och Herrens förmaning. Det är bastonadstraff nog att se odågorna, som man uppfostrade, och erfara otacksamheten. Jag tänker på Geijers ord: »Visa mig föräldravördnad hos ett folk; jag vill profetera det en lång framtid. -- -- -- Hedra din fader och din moder, och du skall länge lefva på jorden. Det budet ljuder från Sinai genom verlden» **[2]**

En grundsats, som mina föräldrar troget följde, var att göra stor skilnad mellan sådana fel, som endast äro barnsligheter, och sådana, som beteckna ett gryende moraliskt lyte. Regeln är, att t. ex. afundsjuka, olydnad, lögnaktighet m. m., som innehålla förebud för verkliga karaktersfel, skola straffas mycket allvarsamt. En risbastu för sådant gör god verkan hos ett litet barn, men duger knappt för en mera uppväxt ålder. Jag bestraffades på detta sätt två gånger i så späd ålder, att jag alls icke minnes sjelfva händelsen och skulle ej nu veta något derom, om jag icke hade hört min mor berätta för mig, att så hade tillgått. Men ingendera gången begagnades ris, blott flata handen. Annat tuktomedel behöfves icke på en späd varelse, men stor vigt ligger derpå, att tukten tillämpas i sin rätta tid och ingalunda hänskjutes till den ålder, då barnet har lärt sig att, såsom det säges, »förstå» något. Låter man det *lilla* barnet få hafva sina odygder och utveckla sina karaktersfel, så blifver det sedermera fåfäng möda att tala förstånd med det *stora* barnet. Ondskan har då slagit rot, och roten uppryckes icke med moralpredikningar. Men en måttlig aga, gifven med sans och ej i vredesmod, rycker upp roten, som ännu icke har hunnit sätta sig riktigt fast hos en liten unge. När det svider i det späda skinnet, så vet barnet, att det har gjort sådant, som ondt och orätt var. Det aktar sig för den saken en annan gång, och när tiden kommer, då förståndet begynner skilja rätt från orätt, är den onda roten icke inrotad. Detta uppfostringssätt, förståndigt tillämpadt, innebär alls icke något barbariskt strykregemente. Det behöfves icke mycket stryk, så framt icke barnet är i ovanligt hög grad elakartadt. Men hvad beträffar en mera framskriden ålder, vore det en förskräcklig sak, om en stor, lång pojke skulle vara så grufligt vanartad, att platt icke annat än stryk förmår hålla honom någorlunda i skick.

En annan regel, som följdes i min uppfostran, var att icke *allt för tidigt sätta bok i hand på barnet*. Det är farligt att drifva ett barn till en förtidig utveckling. Detta var af så mycket större vigt i afseende på min person, förty jag var af naturen danad för mycket hastiga framsteg. Hade denna min fallenhet blifvit med konstens medel pådrifven, kunde jag blifvit alldeles förolyckad. Men nu användes inga pådrifningsmedel. Jag blef i alla fall en

brådmogen gosse, men sådan blef jag derför, att jag var så anlagd af naturen; min uppfostran var icke derpå beräknad. Men sedan jag var kommen till den åldern, att bok dock sattes mig i hand, blef jag hållen till strängt arbete. Jag skall tala mera derom längre fram.

Med den uppfostran jag enligt nu beskrifna grunder fick, var jag räddad från all fara att blifva hvad man kallar ett bortskämdt barn. Det klemiga morsgriseriet var och förblef fullkomligt främmande för mig; jag blef deremot i sannaste mening hållen i tukt och Herrens förmaning. Dertill hörde en annan lefnadsregel, som har lemnat djupa spår hos mig. Regeln lydde så, att pojken skulle lära sig att *passa upp på sig sjelf.* Det var mig icke tillåtet att lemna en rock eller ett par stöflar åt en piga eller en dräng för att borstas eller blankas. Sådant arbete skulle jag förrätta sjelf, vid risk af tillrättavisning, om jag icke höll mig snygg. Det kan väl så varit, att ett eller annat undantag fick passera, men undantagen upphäfde icke den hvardagliga regeln. Jag har från min barndom lärt mig att passa upp på mig sjelf, och denna vana har hos mig alstrat den egenskapen, att jag nästan hatar all uppassning. Jag har bildat mig en lefnadsregel, som lyder så, att man *aldrig bör låta någon annan menniska göra det, man sjelf kan göra lika bra*. Ty det är sant, som ordspråket säger, att »sjelf är bästa drängen». Nu mera, i den ställning hvari jag vid äldre år befinner mig, har jag visserligen lärt mig, att kläderna blifva bättre borstade af en tjenarinnas hand än af min egen, men jag inskränker uppassningen till det minsta möjliga. Skall jag köpa en småsak i en handelsbod, så går jag mitt ärende sjelf, skall jag lägga ett bref i en breflåda, så gör jag det med egen hand. Så gör jag, ehuru jag finner dessa göromål tråkiga och ehuru de kunde göras lika säkert och bra genom budskickning. Men den tanken, att en tjenande person kunde gå i mitt ställe, faller mig aldrig in. Blott i stort nödfall begagnar jag uppassning, t. ex. då jag skall fortskaffa stora korgar, fulla med böcker, mellan min bostad och de offentliga biblioteken, men det händer också, att jag går mig svettig och trött, bärande sjelf de tunga böckernas bördor af och an, från och till biblioteket. Ty det är en inbiten idé hos mig, att jag skall göra allt med egen hand, så vidt jag det förmår.

En annan lära, som jag fick praktiskt inlära, var, att jag skulle kunna, när så fordrades, *umbära njutningar och nöje, d. v. s. beherska mina böjelser*. Detta är icke så att förstå, som skulle det varit mig förmenadt njuta min späda ålders glädje. Detta fick jag alldeles tillräckligt, men jag skulle lära mig att glädjas med måtta, att kunna efter omständigheterna roa mig eller umbära nöjet, allt i sin rätta tid. På detta sätt förstår jag den regel, som blef mig föreskrifven, att aldrig dricka kaffe och aldrig strö socker på maten. Min far gjorde ackord med mig, att jag fick mina handpenningar mot vilkor att ej dricka kaffe och ej förtära socker. Sockerförbudet var dock mycket begränsadt, ty det var mig icke förbjudet att förtära andra sötsaker. Jag fick spisa konfekt och syltade bär, men om jag satt vid middagsbordet och der serverades sådan mat, till hvilken begagnades strösocker, och alla andra sockrade på maten, fick jag låta sockerskålen gå mig förbi. Var jag bortbjuden i sällskap med jemnåriga kamrater och barnen trakterades med kaffe, fick jag se på de andra, huru de drucko sina kaffekoppar, men i min mun fick ingen kaffetår komma. Detta betydde, att jag fick lära mig att *sätta gräns för begäret* och att *stå vid mitt ord* och *uppfylla kontraktmessiga förbindelser*. Här var ett kontrakt; jag hade lofvat min far att ej smaka kaffe och socker; han hade lofvat mig, att om jag höll mitt löfte, skulle han gifva mig årligen en riksdaler banko för hvardera försakelsen. Summan var ej stor, men två riksdaler banko (tre kronor) utgjorde en alldeles tillräcklig summa för en liten gosse, som hade i alla fall allt hvad han behöfde. Öfver dessa mina handpenningar, ärligt förvärfvade, var jag enväldig herre; för deras användande fordrades ingen redogörelse. Jag höll mitt löfte och fick min lön; jag lärde att göra rätt för mig och att nöjet jag hade af handpenningarne ej var gifvet till skänks, men att rättigheten att njuta nöjet var förvärfvad med det, att jag uppfylde min pligt. Sådan lärdom är förträfflig för karakterens sedliga bildning.

Min uppfostran var således anlagd på att utveckla det starka och dugtiga i karakteren, i fall någon smula fallenhet dertill fans hos den uppväxande personen, hvilket man på den tiden icke noga kunde veta. Fullt öfverensstämmande dermed var också den art af *sedlighet* och *religion*, hvari jag uppföddes. Både min far och min mor voro personer med mycken religiös känsla, fullkomligt främmande för otrons läror och tillika

otillgängliga för allt religiöst svärmeri. De uppfödde sin son i en religion af den starka, friska, nyktra arten, i äkta luthersk kristendom. Min far var uppriktigt tillgifven den svenska statskyrkans lära och kyrkoordning och hade ingen smak för de pjunkiga fraserna, med hvilka religionen nästan förvandlas till ett andeligt folknöje. Deremot hade han en klar och allvarlig uppfattning af alla sedliga förhållanden. Min mor var ett mycket bildadt fruntimmer med ljust och fördomsfritt förstånd, en liflig inbillningskraft och ett hjerta, i hvilket menniskokärleken lefde med stor magt. Med denna karakter var hon mycket värderad af menniskor och hade mycken förmåga att sprida trefnad omkring sig.

Allt detta tillsammans medförde, att umgänget inom familjen blef strängt sedligt och allvarsamt i sin grund, men glädjerikt tillika och fördomsfritt. Jag hade en glad barndom, jag njöt af ett trefligt hvardagslif, men nöjen, som gjorde omvexling, förekommo äfven. Hvad glädjen angick, skulle sedermera förändrade dagar komma. Min far blef mycket sjuklig, och detta gaf stundom en dyster färg åt lefnaden i hemmet.

Jag har talat om umgängeslifvet; jag har lust att tillägga ett och annat om *hushållningen*. Detta kan hafva ett visst intresse, ty det visar ett olika lefnadssätt då och nu. Mina föräldrar bodde i en stad, men lefde på landtmannavis, hvilket var alldeles nödvändigt, ty omsättningen af sådana förnödenheter, som behöfdes för ett större hushåll, var ytterligt trög i den lilla staden. Der fans ingen annan möjlighet än att lefva af egen ladugård och egen trädgård, och ladugården i staden underhölls med afkastningen af bostället i landsförsamlingen, gårdarne Fantetorp och Ulfvesta. Dermed följde, att mycket, som nu köpes kontant, anskaffades genom hushållsgöromål hemma i huset. Slagtoxar köptes i Köpings marknad, men slagtades icke förr, än de blifvit gödda i ladugården; gödkalfvar anskaffades af ladugårdens egen afvel, och der funnos äfven åtskilliga svin- och fårkreatur, förutom höns och ankor. Allt bröd bakades hemma, öl och svagdricka brygdes i brygghus hemma på gården, hvarje ljus, som brändes, var stöpt af min mors egen hand. Ljusstöpningen förrättades på en gång för hela vinterbehofvet, och sysslan räckte en hel dag från bittida på morgonen till qvällen; talgen var naturligtvis köpt kontant. Annan belysning brukades icke än med talgljus; stearin fans ej. Den dag, då ljusstöpningen egde rum, var en rolig dag i mitt tycke, ty jag fann ett synnerligt nöje i att dervid vara behjelplig med att träda upp ljusvekarne på trätallrikar, som brukades vid neddoppningen i den flytande talgen. -- En annan art af hushållsgöromål var tillverkning af väfnader. Det var en vanlig sed i familjer af medelklassen, att husets döttrar och pigor sutto i väfstol och väfde tyget, sedan de förut suttit vid spinnrocken och spunnit garnet. Jag tror icke, att jag i mina föräldrars hus någonsin bar på min kropp något linne, som ej var hemmaväfdt.

Dessa hemseder måste äfven verka på döttrarnas uppfostran; fruntimmersbildingen blef en annan, än hon nu mera är, sjuklassiga flickskolor voro alldeles obekanta saker, men den bildning, som var nödvändig för en huslig qvinna, var mycket vidsträcktare, än en sådan bildning nu är. Och denna förfarenhet i praktiska hushållsyrken visade sig mycket väl förenlig med en ädel själsodling; jag såg stora exempel att så var. Och de stora sysslorna, spinnandet, väfvandet, brödbakningen m. m., hade med sig en egen hemtreflighet. Särdeles var jag mycket road af den stora slagten, på hösten, då oxarne, fåren, svinen slagtades, hvarmed följde korfstoppning m. m. Min mor satt i egen person i sin köttbod och föreskref, huru den slagtade oxens kropp skulle huggas i just sådana stycken, som hon beräknade för oxstekar, bringor o. s. v.

Från lefnadssättet i föräldrahuset öfvergår jag nu till att tala om mig sjelf, hurudan jag var och blef under inflytelse af dessa lefnadsförhållanden.

Tänker jag på min spädaste barndom, så funnos två saker, som roade mig mycket, det ena var att leka med dockor, det andra var att leka med *fruntimmerskläder*, schalar och schaletter, dem jag bredde ut på stolar och bord, betraktade och åter lade till hopa i sina veck mycket ordentligt. Med denna lusten förband sig en åtrå att kläda mig grann, lika godt om det skedde med karl- eller fruntimmerskläder. Stora fruntimmershattar med plymer, som den tiden mycket brukades, voro min förtjusning; fick jag en sådan hatt på mitt lilla hufvud, kände jag mig mycket lycklig och likaså, om jag fick låta det lilla hufvudet krypa in i en trekantig uniformshatt. Kunde jag då äfven få en värja vid sidan, släpande efter mig på golfvet, så var sällheten dubbel. -- Mina dockor skötte

jag mycket aktsamt och fantiserade i hop långa historier om dem.

Inne i barnkammaren trifdes jag mycket godt och hade ingen lust för stojande lekar. Håg för kroppsrörelser hade jag icke heller och var i allt sådant mycket otymplig. Smaken ändrade sig väl till en viss grad, sedan jag var blifven något äldre och var utkommen i skolkamratlifvet, men bullersamma lekar blefvo dock aldrig mitt nöje.

Deremot var jag mycket road af *sagoberättelser*. En trotjenarinna, som hade varit min amma, förnöjde mig med denna själaspis. Hennes person bör äfven oafsedt sagoberättelserna ihågkommas i mina anteckningar, ty hon hörer till mina verkligen dyrbara barndomsminnen, och hon är ett föremål för min tacksamhet, så vidt som en sann och oegennyttig tillgifvenhet har att fordra ett återsvar. Hon omfattade mig, det forna ammbarnet, med en varm kärlek; hon hade egna barn i lifvet, men jag tror, hon egnade sin moderskärlek lika mycket åt mig som åt dem.

Denna qvinna, madam *Westerholm*, var den person, som gaf första väckelsen åt mitt sinne för historisk framställning. Ty sagorna voro en art historia, fastän diktad. De handlade om vidunderliga äfventyr, trolldomsväsenden, hafsfrun, som bortröfvade menniskornas barn o. s. v. Sådant slog an, jag lyssnade till sagorna med större uppmärksamhet än någonsin sedermera till lärda föredrag från den akademiska katedern.

Och berättelserna fastnade i minnet, så att jag kunde berätta dessa sagor för andra barn. Med inbillningskraftens tidiga verksamhet följde minnets. Men under tidens lopp har minnet svikit mig, så att jag nu ihågkommer sagornas innehåll blott mycket ofullständigt. Detta förargar mig, ty det skulle vara intressant att kunna eftersinna, om der fans i dessa sagor någon gnista poesi.

Nöjet var stort att få berätta dessa sagor för lekkamraterna. Det var ofta mitt förslag, när barnen lekte, att nöjet skulle bestå i att tala om sagor, och jag var då gemenligen sagoberättaren. Ju vildare, hemskare, rysligare dikterna voro, desto roligare fann jag dem. Och jag stannade icke vid att höra och berätta, jag diktade om mig sjelf, att jag var ett troll, som bodde i en kula. Någon gång togo dikterna en ännu vildare och grymmare fart; det roade mig att i inbillningen genomgå allehanda barbariska sätt att *afhända menniskor lifvet*. Jag brände menniskor lefvande, jag hängde dem i galge, jag halshögg dem. Men dessa gräsliga fantasier voro icke förenade med någon verklig elakhet, jag var tvärtom ett mycket fromsint barn, men mitt nöje var att med inbillningen försätta mig in i förhållanden, som afveko från det vanliga lifvet på det mest skärande sätt. Ju mera förvånande och förskräckande föremål jag kunde erhålla för den hungrande inbillningskraften, desto större var nöjet.

Vilda djur sysselsatte mig mycket. Berättelser om lejon, tigrar, leoparder, panterdjur, hyenor och stora ormar, krokodiler och hajar i hafvet voro bland mina käraste nöjen. Jag hyste en synnerlig längtan att få veta, hvilket bland vilddjuren kunde anses vara det mest blodtörstiga och det farligaste för menniskor. Denna smak för vilda djur har jag ännu qvar. Det roar mig mycket att se ett menageri. Bland djurslägten, som jag icke hade lärt mig anse ondsinta mot menniskor, var ett, som intresserade mig mycket, nemligen elefanten, ty han var så stor och dugtig.

Men jag hade äfven ett annat föremål, af hvilket min fantasi njöt i ymnigt mått. Min far var född dalkarl i Elfdals socken, som är en bland de längst bort belägna socknarna, uppfyld af skog och ödsliga berg; min mor hade såsom ogift vistats en längre tid i sina blifvande svärföräldrars hus i Elfdals prestgård; min faster, som var en ständig medlem af familjen i mitt barndomshem, var född och uppfödd deruppe i Elfdalen; jag hade således godt tillfälle att få höra tal och berättelser om *Dalarnes landskap*, dess natursköna nejder, skogarne, bergen, de stora vattnen, elfven och Siljan. Sådant slog an på inbillningskraften, och annat fans, som förstärkte intrycket. Jag hörde talas om vilddjuren i Dalarnes skogar, björnar och vargar, hvilka väl förefüllo mig något tarfliga i jemförelse med mina lejon, tigrar m. m., men det gjorde dock ett intryck, när t. ex. jag hörde berättas, att en varg en gång hade ströfvat ända in på gårdstomten, der mina farföräldrar bodde. Så äfven det man berättade mig om ett äfventyr från min fars uppväxande ålder, då han, en halfvuxen gosse, hade gått vilse på öde skogen mellan Elfdals och

Venjans socknar. Det var också en hemsk känsla jag erfor, då jag hörde förtäljas om rymmare, som färdades i Elfdalen genom ödemarkerna till Norge. Men det förnämsta jag hörde var det, som handlade om trolldomsvidskepelsen i Dalarne, hvilken verkligen hade varit sådan, att, ännu under min farfars tjenstetid såsom kyrkoherde i Elfdalen, presterskapet hade mycket besvär att ställa det upprörda folket till freds. Detta var dock närmare slutet af 1700-talet. Sådant uppfångade jag med största begärlighet, orternas namn inpreglade sig i minnet, de höga Elfdalsbergen, Hyltjeberget, Snällen, Skörklet, Dåseberg och framför allt Väsaberget, som var trollens egentliga högsäte. Också när efter många års förlopp jag fick tillfälle besöka Elfdalen, föreföll det mig, såsom vore jag bergtagen. Väsabergets anblick uppväckte mina barndomsminnen, bergets särskilda afdelningar föreföllo mig såsom förstenade trollgestalter.

En annan mycket ymnig föda hemtade min inbillningskraft af *de la Motte Fouqué's romaner*. Min far hade i sin boksamling Upsalaupplagan af »Bibliothek der deutschen Classiker», och han tog någon gång en bok ur denna samling till aftonläsning. Deribland förekommo de la Motte Fouqué's verk »Der Zauberring» och »Die Fahrten Thiodolfs des Isländers». Det roade honom att berätta innehållet för mig såsom en barnsaga. Jag slukade med den spändaste uppmärksamhet berättelsen om de båda trollkvinnorna, den goda och välgörande fru Minnetrost och den onda trolljungfrun Gerda, och om Thiodolfs lif på Island och om Väringarne i Konstantinopel. Hela den massa af orimligheter, som finnes i de la Motte Fouqué's dikter, sväljde jag med god smak; författarens fantasi var utan hejd och tygel; min var så äfven. Sedermera, när jag var blifven något äldre, fick jag sjelf läsa Thiodolf till öfning i tyska språket.

Äfven ett af den romerska skaldekonstens verk lärde jag också känna på sätt och vis, fastän jag ännu icke förstod ett ord latin. Min far egde ett exemplar af *Ovidii Metamorfoser*, en gammal upplaga från 1500-talet, försedd med träsnitt. Det roade mig mycket att betrakta dessa taflor och höra min far förtälja hvad de föreställde. Innehållet förklarades med tillbörlig urskilning, så att täckelse lades öfver vissa delar, hvilka icke voro lämpliga för ett barn. Det gör mig ondt, att jag icke har qvar boken, ty barndomsminnet är kärt.

I allmänhet var jag mycket road af »målningsböcker», med hvilken benämning jag menade böcker med taflor, träsnitt, kopparstick o. s. v. En sådan bok, en stor foliant på tyska språket, fans i huset och genombläddrades flitigt. Af innehållet förstod jag icke ett ord. Boken försvann vid familjens flyttning från orten efter min faders död. Jag befann mig då i den ålder, då barndomsminnena vika undan, och sedan dessa minnen åter blifvit lefvande, saknar jag den gamla boken.

När jag besinnar den glupskhet, hvarmed inbillningskraften fråssade af sina födoämnen, kan det nästan förundra mig, att jag ej var särdeles mycket *mörkrädd*, såsom barn ofta äro. Alldeles främmande för denna känsla var jag väl icke, men hon beherskade mig ej. Jag minnes blott, att när jag var blifven så gammal, att jag gick i skola och ställets belägenhet var sådan, att lämpligaste gångvägen sträckte sig öfver kyrkogården, som var begrafningsplats, gick jag alltid den vägen vid dagsljus, men när jag skulle gå hem från skolan, sedan det var blifvet mörkt på aftonen, begagnades alltid en annan väg. Jag erkände icke för mig sjelf, att jag var rädd, men jag gick icke öfver de dödas grafvar i mörka qvällen. Och en fantasibild, som mycket förskräckte mig, var att vara instängd i en kyrka nattetid. Men i alla fall, särdeles mycket mörkrädd var jag icke, men den mindre grad af mörkrädsla, som fans, bibehöll sig mycket länge. Gymnasisten i Vesterås, den fjortonårige ynglingen, var nästan mera mörkrädd, än den lille gossen hade varit. Att jag icke var vidskeplig hade väl sin grund till någon del i den flegmatiska beståndsdelen af mitt lynne, men ännu mera i den bastanta undervisning, som blef mig gifven i sedligt och religiöst hänseende. Jag hade hufvudet fullt af trollerier och spökhistorier, men jag hade också fått den sanningen mycket starkt inpreglad i mitt hufvud, att sagorna blott voro dikter och att inga spöken funnos i verlden, men att den, som fruktar Gud, vandrar trygg för sådant i djupa mörkret. Sådan var sinnesstämningen, att sedan jag under dagens lopp mättat min fantasi med vidunderliga dikter om förtrollade slott och skogstroll och sjötroll och blodiga historier om rof och mord och vilda djur, så, när natten kom, lade jag mig trygg, läste min aftonbön och sof i ro.

Men om jag icke var rädd för spöken, så var jag i hvad angick verkliga farligheter ingen tapper gosse. Det modiga lynne, som lätt blifver oförvägenhet, hade jag icke. Jag hade ett räddhågadt sinnelag, och jag kan ännu i dag icke berömma mig af någon fysisk tapperhet. Min mor var mycket rädd om sin gosse och mycket aktsam, att jag icke på något sätt, som för barn lätt kan inträffa, t. ex. vid skridskoåkning, skulle råka i olycka. Ingen fara, unge herren aktade sig nog, han var mycket lifrädd.

En gång -- för att nu kasta en blick på en annan sida af den barnsliga personligheten -- tilldrog sig en liten händelse, ytterst obetydlig, men som dock innehåller ett karaktersdrag. Jag befans vara alldeles försvunnen ur huset; det letades efter mig, jag fans ej. Men efter en stund blef jag synlig, åtföljande min faster, som hade varit utgången på en promenad och nu kom hem. Sammanhanget var följande. Faster hade frågat mig, om jag ville följa henne på en liten promenad. Jag svarade något styft, att detta ville jag icke; tonen i mitt tal lärer icke varit rätt höflig. Faster gick ensam, men sedan hon gått, slog samvetet mig, att jag hade varit näsvis: jag ångrade mig och satte benen i gång för att upphinna faster; detta lyckades, och jag följde henne på hemvägen. Detta var orsaken till mitt försvinnande ur huset. Den lilla händelsen tecknar lynnet. *Egensinnig* kunde pojkbytingen vara, men han kunde också ångra sig och var angelägen att bättra ett begånget fel. *Skam* hade han, och s. k. *bondånger* kunde han vidkännas. Denna känsla vaknade tidigt; jag har blifvit mycket bekant med henne, sedan jag blef äldre.

Vore det så, att hvarje lust och anlag, som visar sig hos barn, måste bära frukt i framtiden, så skulle jag nu vara en stor *spelare*, ty kortleken var för mig en mycket kär leksak. Men jag begagnade korten äfven på annat sätt än till spel. Jag lade »patience». Min mor brukade ofta detta lilla nöje såsom en hvila för tanken på aftonen efter en arbetsam dag. Jag stod då gerna vid hennes sida och såg, huru hon lade korten, och som jag var en liten läraktig gosse, lärde jag mig flere »patiencer». Jag lägger patience ännu någon gång, men från kortspel, som jag och skolkamraterna mycket idkade på lediga stunder, är jag alldeles bortkommen.

En sak erinrar jag mig med stor tacksamhet mot Försynen, ty saken är af ofantligt stor vigt. Jag hade såsom barn och jag har i hela min lifstid haft en särdeles god *helsa*. Och dermed synes mig vara på sitt eget sätt beskaffadt. Jag hörde omtalas, huru min mor hade under några månaders tid efter min födelse lidit af en envis sjuklighet, hvilken förmodligen stod i något sammanhang med min ankomst till verlden. Då jag nu äfven erinrar mig min faders långvariga sjuklighet, som lade honom i grafven i hans halfva dagar, och jag äfven minnes, huru min mor allt framgent var lidande af åtskillig kronisk ohelsa, och jag på samma gång besinnar, att jag har haft en särdeles stark kroppsbyggnad och var mina föräldrars sistfödda barn, så vill det förfalla mig, såsom skulle jag i min lekamliga sammansättning hafva tagit med mig mina föräldrars bästa lifskrafter. Jag tänker, att naturens lagar kunna väl vara sådana, att likasom barnet ärfver föräldrars sjukliga anlag, så må det äfven kunna inträffa, att lifskraften, som skulle vara sjuklighetens motvigt hos föräldrarne, kommer barnet till godo, men faderns och moderns lif förkortas. Det synes mig, såsom skulle detta förhållande gifva mig ökad anledning till den djupaste föräldravördnad. Säkert är, att jag var ett friskt barn af föräldrar, som med tiden blefvo sjukliga.

Den goda helsan stod i förening med en mycket stark *aptit*, men den saken förhöll sig dock på sitt eget sätt. Jag hade en viss förmåga att, så att säga, organisera min aptit. Jag kunde äta likt en varg, men jag kunde också nöja mig med ganska litet. Att spisa god mat var och är ännu för mig mera ett nöje för ro skull än ett behof. Men detta nöje har roat mig mycket, dock så, att jag haft den mycket nyttiga egenskapen att kunna i egentligaste mening »rätta munnen efter matsäcken», såsom ordspråket säger. Jag kan nästan säga, att behofvet utaf mat och dryck är för mig hvarje gång jemt så stort, som jag vill, att det skall vara. Jag gör en stor skilnad mellan en förnuftig »gastronomi» och den glupska »gourmandisen». Jag har två aptiter, en stor och en liten.

Det, som jag säger om min goda helsa, behöfver en förklaring, som lyder så, att jag visst icke har varit otillgänglig för sjukdomar, men hvarje sjukdom, som angripit mig, har alltid framträdt i sin lindrigaste form. Jag kan icke säga, såsom man någon gång hör yttras af friska och starka personer, att de aldrig varit sjuka. Jag har varit sjuk flere gånger, men jag har aldrig varit *illa* sjuk. Jag hade, såsom barn, kikhostan, jag hade messlingen

två gånger, hvilket lärer vara ovanligt, första gången såsom litet barn, andra gången, när jag var tolf år gammal. Jag hade frossan vid femton års ålder, en lindrig nervfeber, när jag hade fylt mitt adertonde år, ett lindrigt bröstlidande, när jag befann mig på tjugufemte lefnadsåret, blodstockningar åt hjernan, när jag var inne på trettiotalet, och vid samma tid en lindrig gastrisk feber. Från mitt femtionde år har jag erfarit en, tid efter annan, särdeles under sommartiden återkommande ansats till sockersjuka. Men allt detta har hvart och ett i sitt slag varit ganska lindrigt. Och då jag vid några och sextio års ålder erfor ett par anfall af stranguri och en s. k. blåskatarr, som var temligen envis -- han räckte från februari månad till november -- hade sjukdomen dock ingen makt att försvaga kroppskrafterna. Blåskatarren var besvärlig, till och med plågsam, men när dagarne kommo efter genompinade nätter, befann jag mig så kraftfull till kropp och själ, att jag var fullkomligt oförhindrad att sköta mina dagliga göromål. Ett anlag till hemorroider har jag, hvilket är både fäderne- och mödernearf, men detta har aldrig gjort sig kändt på något smärtsamt sätt, så framt icke strangurin möjligen var af hemorroidaliskt ursprung. Ett visst anlag för hypokondri -- ett fädernearf -- har jag erfarit, men lindrigt och ej utan bestämd anledning af icke kroppslig art. Korteligen sagdt, det förefaller mig, såsom funnes i min kroppsliga natur en mycket stark förmåga att återkasta sjukdomens angrepp, och jag drager derutaf den slutsatsen, att jag ursprungligen har varit danad att uppnå en mycket hög ålder. Men nu under de sista åren -- 1881 och följande -- har jag börjat komma på andra tankar. Jag har erfarit vissa tecken, icke i min kroppsliga varelse, men i själens innersta djup.

*

Jag återtager minnesransakningen i kronologisk ordning för några år under skolpojkåldern. Min första skolgång var -- jag kan så säga -- enskild undervisning i en offentlig skola. Stadsskolan i Köping var icke en lärdomsskola; undervisningen stannade vid räkna och skrifva, kristendomskunskap, litet historia och geografi samt tyska språket. För mig, som var ämnad att -- såsom det nu mera kallas -- gå på latinlinien, passade denna läroinrättning icke, men läraren passade så mycket bättre. Skolans rektor var en man med goda studier och ett särdeles lyckligt sätt att handleda barn. Nu tillgick så, att jag läste mina särskilda lexor, men läsningen försiggick inne i skolsalen. Jag satt bland de andra gossarne, men när de räknade sina siffertal och läste Stridsbergs tyska lärobok, var Strelings latinska grammatika och Yckenbergs latinska elementarbok det första och det sista för mig.

Och i denna läsning var jag icke ensam; min lärare hade en son, jemnårig med mig; vi läste samma lexor och lekte samma lekar, men med de öfriga skolgossarne hade vi ej mycket gemensamt. Alldeles på två man hand voro vi likväl icke, ty min lärare hade gossar inackorderade i sitt hus, hvilka läste privat. De voro söner af familjer i orten. En af dem vill jag nämna, ty hans minne intresserar mig. Han var en god och älskvärd gosse, namnet var Erik Reutercrona; fadern hade varit öfverste vid södra Skånska infanteriregementet och hade afsked med generalmajors titel. Familjen bodde på landtegendomen Strö i Köpings landsförsamling.

Närmaste läs- och lekkamraten var dock *Göran Stenman*, sonen af min lärare. Den barndomsvänskapen höll stånd, så länge lifvet räckte, d. v. s. till dess att Stenman i sin medelålder gick ur verlden. Det var en tid under ynglingaåldern, då vi ej mycket träffades, men sedan kom en annan tid, då barndomsvänskapen upplifvades och jag åtnjöt mycken glädje, vänskap och gästfrihet i hans hvardagstrefliga umgänge. Såsom gossar trifdes vi godt med hvarandra, ehuru lynnena voro olika; han var sangvinisk och känslofull, jag var lugn och ansågs hafva ett flegmatiskt sinnelag. Han grät tidt och ofta, jag fälde nästan aldrig en tår. Men vi voro godsinta gossar, och han blef icke misslynt, när jag skämtade med honom för det han var så känslosam. Och eljest voro våra tycken de samma; vi voro roade af läsning och hade icke svårt att lära oss våra lexor. Det fans hos Göran Stenman en i hög grad trofast kamratvänskap. Jag tackar honom inför Gud, ty jag vet, jag såg, jag erfor, att han var mig i alla lifvets skiften verkligen och varmt tillgifven.

Rektorn eller, såsom han sedermera titulerades, pastor *Stenman* var en man med sundt omdöme och en ren karakter, en rättskaffens prest och en kärleksrik ungdomslärare, äfven intresserad i litteratur, och egde en för hans lefnadsvilkor ej obetydlig boksamling. Ett hufvuddrag i hans karakter var en hög grad af anspråkslöshet, en stor obenägenhet att träda fram för verlden. Hans hustru var ett bland de exempel jag har sett, att ett fruntimmer

kan besitta verklig bildning utan att ega förfarenhet i den granna verldens talanger. Många äro de, som hafva stort skäl att med tacksamhet ihågkomma pastor Stenman och hans maka. Ty deras hus var i trettio år ett verkligt föräldrahem för andra familjers barn. Der voro gossar i skolåldern inackorderade, den ena generationen efter den andra, så att när jag efter några och tjugu års förlopp besökte Stenman och hans maka på deras gamla dagar, såg jag der en uppväxande krets af gossar, som läste sina lexor alldeles på samma sätt, som jag hade läst på en tid, som då var blifven en forntid för mig. Det Stenmanska huset var vidt berömdt för den förträffliga omvårdnaden samt god undervisning. -- För mig kunde inackordering ej komma i fråga, då jag hade mitt eget föräldrahem i samma stad; jag gick till och ifrån, med bestämda lästimmar. Jag omfattades med öm tillgifvenhet, hvilket utgör ett af mina käraste minnen, hvarmed förbinder sig tacksamheten för den verkliga vänskap, med hvilken de Stenmanska makarne omfattade mina föräldrar.

Det var således mycket väl beställdt med min skolgång. Hvad beträffar sjelfva läsningen, var latinet den egentliga lärdomskällan, som dock snart utvidgades till att äfven omfatta grekiska språket. Och i latinet uppsteg jag från Yckenbergs elementarbok till Cornelius Nepos.

Vid denna samma tid började jag äfven få mina små begrepp om *politik*. Min far vistades i Stockholm såsom riksdagsman hela året 1823. Hans bref till min mor innehöllo politiska nyheter, som hon berättade för sin gosse och gossen åhörde med största uppmärksamhet och bevarade i godt minne. Jag fick höra talas om de politiska stämplingarna, hvilka sades hafva varit å bane mot konung Carl Johan, så ock om fransmännens krigståg i Spanien och grekernas uppror mot turkarne. Dessa tilldragelser äro de första i Europas historia, som jag icke blott känner genom läsning i böcker, men äfven minnes.

En tilldragelse inom familjen blef mycket bestämmande för hela den följande tiden. Min far sjuknade i Stockholm; den egentliga sjukdomen hade väl sin öfvergång, men efterföljdes af en beständig sjuklighet, som räckte till lifvets slut. Detta förhållande verkade på stämningen inom huset. En dyster skugga bredde sig ofta öfver familjelifvet.

Detta gäller i synnerhet om början af det följande året 1824. Min far kom hem från riksdagen kort före julhelgen med förstörd helsa, men tillståndet förbättrades något under årets lopp. -- Min skolgång hos Stenman fortfor, men dock ej alldeles oafbrutet, ty jag fick medfölja på tvenne resor, som föräldrarne företogo under sommaren.

Den första resan gälde ett besök hos slägtingarne i *Upsala*, min mors syskon. En sådan händelse som en resa ända till Upsala var något märkvärdigt för den åttaårige gossen. Jag hade sett Upsala en gång förut vid fem års ålder, men tre år voro sedan den tiden förlidna; tre år äro en lång tid vid den åldern.

Ännu större var dock märkvärdigheten, när senare på sommaren jag fick medfölja på en resa till *Norrköping* till besök hos min farbror och hans familj. Sjelfva resan genom Södermanland hade sina egna nöjen. En dag tillbragtes hos en slägting, bergsrådet Rothoff, som bodde på sin egendom Lagersberg nära Eskilstuna. Der var obeskrifligt roligt, hvarom jag skall tala mera längre fram.

Stället Lagersberg ansågs för en god egendom, särdeles för qvarnen och det stora fisket i Hyndevadströmmen, i synnerhet ålfisket. Den ål, som der fiskades, var större och mustigare än annan ål. Större herregård än Lagersberg var väl dock Juleta, hvarest äfven gjordes uppehåll under resan med besök hos ställets egare, friherre Palbitzky och hans friherrinna, som voro bekanta med mina föräldrar. Så präktigt ställe hade jag aldrig sett, och då jag nu äfven visste, att der hade fordomdags funnits ett kloster, så låg deruti ett näringsämne för min historiska fantasi.

Från Juleta gick färden förbi de vackra och praktfulla herresätena Fornby och Säfstaholm samt Reymyra glasbruk. Slutligen anlände vi till Norrköping; den härliga strömmen med vattenhjulen, som drefvo fabrikerna, gjorde ett hänförande intryck. Himmelstalund och Saltängen minnes jag, så ock ruinerna, som stodo qvar efter den stora branden, som hade förstört en stor del af Norrköping år 1822. I min farbrors hus -- han var egare af en

klädesfabrik och ett färgeri -- hade jag mycket roligt i lek med mina kusiner, i synnerhet två små flickor, som voro jemnåriga med mig eller litet yngre. Vi sprungo i trädgårdarne, och deremellan berättade jag sagor för dem och för en annan liten flicka, Kerstin Arosenius, en dotter af en bland hufvudmännen för det stora fabriksbolaget Söderberg och Arosenius. Bland särskilda nöjen minnes jag besöken vid det vackra stället Gryt, tätt invid staden, och, på längre afstånd, egendomen Hult samt en båtfärd med vefslup på strömmen till den vackra egendomen Hendelö.

Dessa resor till Upsala och Norrköping blefvo ej utan sin verkan; en ny flod af intryck hade gått in i det åttaåriga hufvudet.

Året 1825 började med lust och glädje inom umgängeskretsen, bröllop och derpå följande sällskapsnöjen inom familjerna. Borgmästaren i Köping, lagman Schenström, firade sin dotters bröllop med en officer vid Vestmanlands regemente, friherre Lowisin. Lagman Schenström var ej blott borgmästare i staden, men äfven häradshöfding i Åkerbo härad och en bland de anseddaste män i provinsen. De vidsträckta förbindelser han hade föranledde, att bröllopsgästernas antal blef, man kan säga, oerhördt stort. Jag hörde omtalas, att ej mindre än 210 personer voro bjudna till den bal, hvarmed dagen efter bröllopet firades, och 174 personer voro verkligen närvarande. De bjudnes antal på sjelfva bröllopsdagen var 68. Jag antecknar dessa siffror såsom betecknande drag, hurudant umgängeslifvet kunde vara bland den välmående medelklassen på den tiden. Jag, så minderårig jag var, fick vara med på annandagskalaset. I dansen kunde jag ej deltaga och hade ingen smak för det nöjet, men jag njöt så mycket mera af den rikliga välfägnaden i mat och dryck. Den lilla aptiten var alldeles bortlagd, den stora begagnades så mycket mera.

Men efter all denna glädjen kom svarta sorgen. Den glade bröllopsvärden lagman Schenström bar döden inom sig, och sjukdomen utvecklade sig snart, så att dödsdagen blef redan den 19 mars. Hans enka öfverlefde honom några år (1825- 1832) och fortfor att med sin familj utgöra en bland de aktningsvärdaste medlemmarne i umgängeskretsen. Lagmanskan Schenströms person utgör åter igen ett exempel, huru en stor hushållsduglighet hos ett fruntimmer kan förenas med en stark och ädel själsodling, jag ville säga hjertats bildning; men förståndet hade också sin del deri, fastän bokstudier och allehanda konstfärdigheter der icke funnos.

Kort efter lagman Schenströms död följde ett par andra dödsfall inom sällskapskretsen, och slutligen inkom döden äfven i mitt hem och bortryckte min fars medhjelpare i embetet, pastorsadjunkten, som hörde till umgänget i familjen. Jag antecknar detta dödsfall för ett par omständigheters skull, som beteckna, hurudant sinnelag jag hade vid nio års ålder. Jag blef funnen en dag före begrafningen, sittande med min bok i handen invid den obetäckta likkistan, der den döde låg i sin svepning. Der hade jag valt min plats för att sitta och läsa i en rolig bok, det var ett dubbelt nöje att läsa i boken och att se på liket emellanåt Jag har förut nämt, att jag icke var mycket mörkrädd, jag får nu tillägga, att likrädd var jag icke heller. -- Den andra småsaken, jag antecknar, är den ledsnad jag erfor, då jag vid hemkomsten från skolan en dag fick höra, att liköppningen hade egt rum under min frånvaro. Jag tyckte, det skulle varit mycket roligt att se menniskokroppen öppnad och skåda inelfvorna, huru de sågo ut.

För öfrigt gick året sin gång enformigt och hvardagstrefligt. Jag företog mig att föra en dagbok, i hvilken jag antecknade, huru hvarje dag passerades. Jag är ledsen, att jag icke har qvar denna handskrift.

Kamratkretsen hos Stenman hade nu ökats, så att vi voro sju gossar i en liten vindskammare i komministergården, der Stenman nu bodde, sedan han från att vara rektor i skolan hade blifvit komminister i församlingen.

Hvad har blifvit af dessa sju, som voro på förslag att blifva folk? En af dem blef just ingenting, en annan blef öfverliggarestudent i Upsala och dog i stort elände; en tredje blef filosofie doktor och lärare vid ett större läroverk, två blefvo landthushållare och en, nemligen Göran Stenman, blef sin faders efterträdare i embetet,

ehuru icke genast efter honom.

Året 1826 medförde en stor förändring. Tiden var nu kommen, då jag skulle skickas ut i verlden, d. v. s. komma in i Vesterås offentliga läroverk och således lefva i en större kamratkrets och på annat ställe än hos pappa och mamma. Men inträdet i Vesterås egde ej rum förr än på hösten, större delen af året var jag hemma.

Och under den tiden erfor jag vid tio års ålder min första ansats till *hypokondri*. Påskhelgen var gången, min bror, som var en stor skolgosse i Vesterås, hade varit hemma under påskferierna och medfört en jemnårig slägting och skolkamrat, vid namn August Hallander. Jag hade haft mycket roligt af dem; det kändes tomt, när de reste, och tomhetens känsla var sådan, att jag nästan ville kalla henne en flägt af ett hypokondriskt lidande. Men det hade sin öfvergång inom några dagar.

Våren och början af sommaren voro sorgliga. Min far var mycket illa sjuk, och man befarade en dödlig utgång. Men helsan förbättrades under sommaren, och glada dagar lefdes under ett i högsta grad kärkommet besök af min fars närmaste ungdomsvän, *Carl Arosenius*. Namnet intager en bland de allra högsta platserna bland mina minnen för en särskild orsak, som jag kanske längre fram kommer att nämna. Carl Arosenius hade idkat en vetenskaplig verksamhet af sådan art, att han var blifven ledamot af Vetenskapsakademien. Men hans yttre lefnadsställning var dock en helt annan, han var klädesfabrikör i Norrköping. Mellan honom och min far egde en, jag ville nästan säga romantisk ungdomsvänskap bestånd hela lifvet igenom. Nu gjorde Arosenius med sin personlighet också ett mycket starkt intryck på mig, hvilket väl till någon del, men icke helt och hållet, hade sin grund deri, att jag visste, det han var min fars förtrognaste vän. Jag erfor i en senare tid, att jag hade en mycket stor mottaglighet för intryck af en sådan personlighet som hans. Han väckte då hos mig en mycket stark känsla af kärlek och förtroende. Jag känner ännu i dag såsom en stor förlust, att jag aldrig kom i tillfälle att rätt mycket begagna mig af hans lärorika umgänge.

För öfrigt sprang jag under sommaren med kamraterna i Stenmans skola; vi läste och vi lekte, vi badade i den forsande Jämmertunabäcken. Jag läste roliga böcker, jag var förtjust af Walter Scotts roman Kenilworth, och deremellan tog jag min rika skörd af bärbuskarne i trädgården. Slutligen kom hösten, och jag inforslades till Vesterås.

---

[1] Smärre skrifter af W. E. Svedelius. D. 1, s. 76.

[2] Geijer, Samlade skrifter. Afd. 1, D. 3, s. 3. Orden finnas äfven i den äldre upplagan af Geijers »Minnen», som utkom 1834.

Upplysningar.

Vid slutet af manuskriptet har författaren tecknat följande ord:

»Den 29 juli 1887 slutade jag att skrifva detta, sedan det förut under många års förlopp har varit flere gånger börjadt och afbrutet.»

I sammanhang härmed bör meddelas, att vid början af det kapitel, som bär rubriken *G. S. L.*, har författaren antecknat följande data: »d. 25 mars 1881, d. 30 juli 1882, d. 24 mars 1883, d. 20 aug. 1884, d. 3 juni 1887.»

*

Såsom förut är meddeladt, är arbetet tryckt efter författarens egenhändigt reviderade manuskript, hvadan ingen egentlig redaktionsförändring vidtagits utom i fråga om den -- af författaren delvis angifna -- kapitelindelningen

med dertill hörande rubriker.